

*МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В СТРУКТУРІ ГОСПОДАРСТВА
ІСТОРИЧНОГО МІСТА (ПРИКЛАД КІОТО)*

Архетип японського національного туризму - проща (дзюнрей). Відвідання святих місць стало модним серед аристократії ще з 9-10 століття. Вже тоді активно відвідувались такі місця як сінтоїстський храм в Ісе, де зберігаються основні реліквії сінтоїзму, комплекс храмів в горах Кумано («країна мертвих»), буддійські храми в Хасе (Хасе каннон) та Сітеннодзі. Протягом 17-19 ст. проща, а за тим і ділові подорожі стали популярними серед усіх верств суспільства. В гірській країні Японії, на відміну від Європи, екіпажами подорожувати було не з руки – навіть на головному шляху Токайдо між Кіото і Едо (нині Токіо) місцями розминутися було де хіба що двом вершникам. То ж простому люду подорожувати доводилось пішки. Постоялі двори, харчевні та сувенірні лавки були скрізь. Наприклад, біля кожної з 53 станцій Токайдо (протяжність близько пів тисячі кілометрів) кучкувалися по декілька десятків або й сотня постоялих дворів на будь який смак і гаманець. (Видатні твори мистецтва і літератури присвячені подорожам того часу. Наприклад видатні естампи Хіросіге «53 станції Токайдо» або збірники гумористичних новел Дзіппенся Іку «На своїх на двох по Токайдо»). Поступово до древніх святих місць додалися мережа нових сталих маршрутів та об'єктів прощі, наприклад 33 святі місця західної Японії, храми на Сікоку, шляхи підйомів на такі святі гори як Фудзі-сан та Коясан.

В кінці 19-го – початку 20-го ст. була побудована мережа основних залізниць країни, що зробило далекі подорожі менш виснажливими ніж раніше. Сталі напрями подорожей прочан і інших подорожніх збереглися, але ще довгий час люди вибирали далеку дорогу, аж ніяк не ради відпочинку. Становлення туризму як масового явища рекреації в Японії відбулося лише після 2-ї світової війни на зламі 50-х–60-х років 20 століття. Тоді групові тури (не тільки на прощу, але й для організації відпочинку) почали спонсоруватися фірмами для своїх співробітників. Популярними стали виїзди на гарячі джерела, курорти та до міст і об'єктів історичної національної спадщини.

В останній чверті 20 ст. ріст стандартів якості життя та активне впровадження 5-денного робочого життя стимулювало активний розвиток як внутрішнього так і зовнішнього туризму в країні. На ці ж роки припало становлення і розвиток іноземного туризму. На зламі 20-21 ст. Японія ввійшла в групу країн розвиненого міжнародного туризму. І хоч в'їздний туризм сильно поступається виїзному (див. табл. 1) необхідність прийому вже 7,5 млн. іноземних туристів доволі сильно модифікувала як вимоги до

інфраструктури туризму так і до вибору затребуваних туристсько-рекреаційних ресурсів.

Табл.1. Динаміка росту міжнародного туризму в Японії, млн.чол.

	1990	2000	2007
Подорожі японців за кордон	11,0	17,8	17,3
Відвідування Японії іноземцями	3,2	4,7	7,5

Ніхон кокусей дзуе, 2009, стор. 459.

В інфраструктурі туризму розширився діапазон об'єктів послуг гостинності. Традиційний тип японського національного готелю-рюкан (в перекладі – «притулок мандрівника»), більше 80 тис. налічується їх нині в країні. В рюкан постіль стелять на ніч на підлозі вкритій рисовими матами (на день постіль прибирається), смачну їжу національної кухні подають на сніданок та вечерю прямо в кімнату на низькому столику (цкуе). В кімнаті гостя чекає бавовняний халат – юката та «вихідний» халат – хаорі, не кажучи вже про рушники та капці. Простіший варіант притулку для прочан надають монастирі (особливо в Кіото та Нара) де кімнати вкриті татамі розраховані на декілька чоловік. Заможні люди можуть зняти мінсюку – гостьовий будиночок з такими ж послугами в національному стилі як в рюкан. В міру росту кількості іноземних туристів збільшується в кількість готелів в західному стилі – хотеру. Їх класи, типи рівень обслуговування дублюють норми світових готельних мереж, або ці готелі самі є підприємствами (або франшизами) цих мереж. Особливо поширені мережі готелів бізнес класу, порівняно недорогі (кімната – 50-100 дол.) і розташовані, як правило, біля вокзалів та інших жвавих місць. Вони розраховані не тільки на іноземних масових туристів, але й на своїх ділових людей. Але і в найдешевшому готелі західного стилю з європейськими меблями гість обов'язково отримає із національної «класики» - халат кімоно, а із «модерну» - повний холодильник, електрочайник, вмонтований в спинку ліжка будильник і гніздо «інтернету». Молодь може розраховувати на дешеві види притулку, т.зв. «молодіжні гуртожитки» - перебудовані на західний лад рюкани або нічліжки монастирів. На замських територіях збільшується кількість пансіонів побудованих в західному стилі, але не прижилися кемпінги – мало землі, та й національні парки не вітають автотуристів.

Розвиток іноземного туризму змінив спектр затребуваних туристсько-рекреаційних ресурсів. Святі місця національної прощі цікавлять зарубіжного туриста не більше, ніж будь яка інша екзотика. Мало охочих простувати пішки крутими стежками японських гір. Виключенням є лише Фудзі-сан відкрита для сходження в липні - серпні. Відвідини гарячих джерел та курортів із-за високого курсу ієни до долара в Японії – дороге задоволення. Але майже кожний іноземець бажає сподобитися відвідинами найвідоміших об'єктів світової та національної спадщини, так

само – історичних місць та історичних міст. Тому найбільш відвідуваними центрами міжнародного туризму в Японії, в східній частині країни стали Токіо та Камакура, національні парки Нікко та Фудзі-Хаконе, гірськолижний курорт Нагано; в західній – Кіото, Нара, Осака, національні парки Сето-най-кай, морський відпочинок на Окінава. Особливо важливим комплексом міжнародного туризму стало історичне місто Кіото.

Туристично-рекреаційні ресурси Кіото формувалися протягом 14 століть. Ще на початку 7 століття в північній частині оточеної горами котловини в долинах річок Кацурагава та Камогава виникло поселення, в 603 р. було побудовано перший храм (Хорюдзі), в 794 р. сюди перенесли столицю Японії і місто стало називатися Хейянкьо. Містобудівна планівка нового міста, так само як і планівка попередньої столиці в Нара була розроблена за містобудівною схемою китайської столиці Сіань часів династії Тан (618-907) – прямолінійна система вулиць, що пересікаються під прямими кутами. Протягом історичного періоду Хейян тут було місцезнаходження не тільки імператора і інститутів управління державою, але й садиб сімей могутніх придворних аристократів. Місто перетворилося в провідний на японських островах центр не тільки адміністративного, господарського та політичного життя, але й головний центр духовного і культурного життя країни.

З тих часів адміністративна та політична роль Кіото в різні історичні епохи то послаблювалась, то посилювалась. Зрештою за часів панування самурайських кланів основним адміністративним центром країни став Камакура, а економічним – Едо (Токіо). Але до 1868 р. Кіото перебував імператорський двір, і до наших днів Кіото залишається найбільш активним центром духовного та культурного життя країни. Нині тут зосереджено 202 об'єкти національної спадщини (20% всіх відповідних об'єктів країни) та майже 1,7 тис. важливих пам'яток культури (15% від загальнонаціонального показника). Ще з раннього середньовіччя збереглися такі шедеври японської архітектури як храми Тенрю, Нандзендзі, Кінкакудзі (золотий павільон), Гінкакудзі (срібний павільон), Імператорський палац тощо. Більш ніж тисячолітню історію мають традиційні промисли такі як мистецтво ткання і розпису шовкових тканин (нісідзін-орі), виготовлення порцеляни і іншої кераміки, віял різних типів, ляльок, саке тощо. Нарешті само місто – непересічна історична цінність, цілий ряд його районів та кварталів розглядаються як історична спадщина.

Сучасний туристсько-рекреаційний комплекс Кіото що склався має такі ресурсні блоки:

1. Основне ядро складають сінтоїстські та буддійські храми і монастирі які можна розглядати водночас і як функціонуючі об'єкти і як музеї з прилеглими садово-парковими територіями. Серед сінтоїстських святинь вирізняються храми Ясака, де в липні проходить найвелелюдніший в Кіото фестиваль Гіон-мацурі, Хейян що проводить фестиваль Дзідай в жовтні, інші, теж всесвітньовідомі – Камо (фестиваль Аоі в травні), срібний павільон з навколишніми красивими парками та інш.

Найвідоміші буддистські храми та пам'ятки архітектури – Кінкакудзі – Золотий павільон з прекрасним парком навколо, Рьоандзі – сад каменів і паркова зона навколо нього, Нандзендзі – один з найстаріших храмів розташований в сосновому лісопарку, Кійомідзудера – «храм чистої води» куди спробувати води святих джерел, що б'є прямо із скелі, щодня приходять тисячі прочан, Дайтокудзі – храм секти Дзен в центрі міста, Сандзюсангендо – храм тисячі золотих будд, і вже поруч із вокзалом храми секти Дзьодо-сін –Хігасі хонгандзі та – Нісі Хонгандзі які спонсорують один з найбільших в місті гуманітарних університетів – Рюоку дайгаку (Київський університет і Рюоку дайгаку пов'язані угодою про співробітництво).

2. Об'єкти, історичної спадщини Кіото як столиці. Це імператорський палац (Годзьо) який і досі розглядається як функціонуючий об'єкт, то ж туристів допускають сюди лише раз на рік; Нідзьодзьо (замок на «другій лінії») – з чудовим парком, який був колись резиденцією намісника – доглядача за імператорським двором; імператорська вілла Кацура з парком біля мальовничого озера – відкрита для відвідування туристів.

3. Музеї. В Кіото їх 24. Найбільші – Національний музей Кіото (з 1897 р.) та Кіотоський Музей мистецтв. Але фактично музеями є всі храмові комплекси і об'єкти історичної спадщини. При цьому парки біля цих об'єктів, втім як і невеликі парки та сквери розкидані по всьому місту і схилах гір являють собою самостійну естетичну цінність.

4. Особливу і унікальну роль відіграють атрактивні мистецькі об'єкти туризму. Кіото є національним центром японської чайної церемонії, (отяною) активної діяльності різних шкіл ікебана (філософія ікебана зародилася тут в храмі Роккакудзі), тут зародилася японська драматургія – театри Но, Кьоген, Кабукі і інших національних різновидів мистецтва.

5. До туристського комплексу слід віднести і традиційні промисли. Хоч шовкова промисловість і шовкоткацтво в Японії і підупало Кіото продовжує залишатися одним із світових центрів по виготовленню натуральних шовкових тканин (майже 60% японського виробництва). Також тут виробляють половину краваток виготовлених в Японії, половину віял різних типів (утіва та огі), 40% кімоно та поясів до них ручної роботи, керамічні вироби, сувеніри, саке та інші національні напої. В Японії продукція традиційних промислів з позначкою кьо – продукція високої якості та естетичної цінності.

Роботу туристсько-рекреаційного комплексу забезпечують декілька сотень готелів – рьокан, готелів у західному стилі, молодіжних та монастирських притулків для туристів. Вищезазначені туристські ресурси (з сильною конфесійною складовою) та інфраструктурні можливості гостинності складають добру базу функціонування одного з найбільших у світі туристсько-рекреаційних комплексів світового історичного міста. Цей комплекс є провідним в господарстві міста. Ще два – обробна

промисловість де поєднуються високотехнологічні виробництва і традиційні промисли; комплекс університетів та науково-дослідних установ – 37 університетів і декілька десятків НДІ та лабораторій.

Розглянемо пропорції цих блоків за показниками структури зайнятості економічно активного населення. В обслуговуючій діяльності в місті зайнято понад 70% працюючого населення (більші показники мають лише столиця Токіо та курортна Окінава). З цих 70-ти більше 15% зайнято на транспорті, комунальному господарстві, фінансово-банківській діяльності, страхуванні та нерухомості тощо. Інші – майже порівну (по 27-28%) зайняті у власне сервісі (включаючи освіту, науково-дослідну роботу, медицину) головним чином в туристсько-рекреаційних послугах; та торгівлі і харчуванні. Тобто, можна вважати, що в Кіото прямо чи опосередковано в сфері послуг в туризмі зайнято близько 40% зайнятих. Якщо ж врахувати, що в промисловому виробництві – близько 40% зайнятих працює в традиційних промислах, то загальна кількість зайнятих, що працюють на туризм – до половини працюючого населення. Серед зайнятих в промисловості – понад 40% працюють в машинобудуванні (електротехніка і електроніка, в т.ч. «тонка кераміка», комплектуючі транспортних засобів тощо) 16% - в харчовій промисловості, 44% - в інших галузях, серед яких, як ми вже зазначали лівова частка припадає на традиційні промисли, які роблять славу Японії (за даними Кенсей. 2000 стор.234 – 236). За потенціалом ВУЗ-ів Кіото поступається лише Токіо. Лідери серед них Кіотоський університет (другий за рейтингом після Токійського) заснований в 1847 р. Він має більше десятка факультетів та два десятки науково-дослідних інститутів (в т.ч. таких важливих галузей як теоретичної фізики (інститут Юкава), інститут атомної енергетики, науково-дослідний ядерний реактор, інститути математики, хімії, вірусології, гуманітарних досліджень та інш.). Інші провідні: Технологічний університет, Медичинський університет, гуманітарні університети Ріцумейкан, Сангьо (економічний), Рюоку та інш.

Таким чином, в світовому історичному місті Кіото туристсько-рекреаційний комплекс, який має ресурсну базу що сягає більш ніж на тисячоліття японської історії, ефективно співіснує з сучасним університетським та науково-дослідним комплексом, а в промисловості міста традиційні промисли що дають продукцію високої естетичної цінності поєднуються з сучасними високотехнологічними виробництвами.